

Viken, A. (2025). Ut på tur: Vandring som tenking. I A. Viken, G. Svensson & R. Benonisen, *Friluftsliv og besøksforvaltning*. (s. 267–288). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa481113>

Kapittel 13

Ut på tur

Refleksjoner rundt turlivet

Arvid Viken

Friluftsliv – kropper i bevegelse

Dette kapittelet handler om å gå på tur. Det er noe de fleste av oss gjør hele tida, vi går skogsturer, fjellturer, skiturer, toppturer og mye mer. Men vi har også andre ord for dette; vi vandrer og lager vandreruter i fjellet, vi bruker terrenget, vi rusler og jogger – vi beveger oss. Bevegelser er helt sentralt for mennesket, å gå er nesten som hjerteslag og pust, helt fundamentalt for livet – naturlig. Derfor er turlivet viktig – det bidrar i våre dager til å holde oss i live. Turlivet er bevegelser som også setter tankene i sving. For eksempel har det blitt hevdet –blant andre av Fritjof Nansen, Arne Næss og Petter Wessel Zapffe – at vi best blir kjent med naturen gjennom å leve i og med den, oppleve dens mangfold, karakter og krefter. På tur nyter vi naturens naturlighet, og undres over de menneskelige inngrepene som er gjort. Turgåing påvirker også våre oppfatninger av verden – våre verdensanskuelser, hevdes det (Christensen, 2009; Picciotto, 2019).

Turlivet setter nesten alltid spor – både i naturen og i oss selv – i naturen i form av stier, veier og mye annet, i den grad at mange er bekymret for dens tilstand. Observasjoner av alle sporene det moderne samfunnet setter, har skapt miljøbevegelser og bevegelser som fremmer økosofi, dypøkologi og mye mer, i seinere tid også organisasjoner som Extinction Rebellion og aktivister som Greta Thunberg. Norsk turliv har også blitt omtalt som en bevegelse, den består av mennesker som jobber for å øke interessen og engasjementet for friluftsliv, og er i stadig større grad opptatt av for miljøproblemene. Den Norske Turistforening er blitt karakterisert som den største miljøbevegelsen i Norge (Ween & Abram, 2012).

Tradisjonelt har vi tenkt på turlivet som menneskelige bevegelser i en relativt konstant natur; fjell og skog, berg og lyng, stier og turmål som alltid er der. Men også dette er elementer i bevegelse. Min barndoms stølssti er blitt til en vei. Om jeg ikke hadde gått der hvert år og fulgt utviklinga, ville jeg ikke kjent meg igjen i dag. Landskapene er i endring; de gror til, skogen går høyere opp enn tidligere og breene smelter, og dessuten; stadig flere naturområder skjæres opp av veier eller forsvinner i by- og næringsutvikling. Alt dette påvirker våre aktiviteter. Friluftslivet utøves i takt med vær og vind, og påvirkes av klimaendringene. Brevandring er vanskelig når breen har smeltet og oversvømmelser og ras reduserer framkommeligheten. Vi utnytter også naturens bevegelser – vinden – på stadig nye måter, for eksempel til vannkraft

og vindkraft og i friluftslivet til seiling, surfing, kiting og mye mer. På tur stoppes vi ofte av vind, regn og kulde og venter på godt vær før vi legger ut. De globale miljøendringene er en del av friluftslivets premisser.

I fortsettelsen av denne teksten skal jeg dvele ved slike tema. For å angi et noe tydeligere utgangspunkt skal jeg først referere hvordan kjente landskapsforskere har karakterisert forskjellen på stier og veier. Den empiriske delen av kapitlet beskriver to turer som jeg gjorde i henholdsvis 2021 og 2023, begge i Nord-Troms. Dernest knyttes denne turaktiviteten til pågående diskurser i feltet. Feltet blir stadig større og deltakerne flere, det samme gjelder også diskusjonene blant folk, i politikken og i akademia. Dette kapitlet er nok et bidrag.

Utgangspunkt – stier, veier og landskap

Landskap er natur som over tid har blitt bearbeidet, omformet og definert av oss mennesker. «Landskap er innvevd i liv, og liv er innvevd i landskap», skriver Tim Ingold (2010). I turlivet er stier et landskapsmessig hovedelement. Stiene reflekterer levde liv, skapt over tid av mennesker og dyr. Menneskelige aktiviteter preger naturen stadig mer, noen steder fortoner det seg som overgrep, slik noen ser det. Hvor mye vi kan ta oss til rette i naturen, er blitt en del av den offentlige samtalen. Debatten kan fortone seg som en kamp mellom menneskene og naturen. Friluftslivet er en del av dette; nye stier, veier og installasjoner skapes stadig – vi kaller det tilrettelegging. Men det er også annektering.

Måten vi snakker om ting på er med å forme vår oppfatning om dem. Gjennom språk og talemåter blir landskapet karakterisert og spesifisert. Landskapet er flatt eller bratt, kupert eller alpint, inntagende eller ubestigelig, tilrettelagt eller uframkommelig – det finnes et helt repertoar av uttrykk for turlivets landskap. Sentralt i dette er stier og veier, oppkalt etter mennesker, steder eller aktiviteter, som dronningstier, gruveveier og rallarstier. Samtalen, retorikken og semiotikken rundt turer, veier og stier bidrar tilblivelsen av landskapet. Derfor er turene vi gjør i naturen et bidrag til naturens omdanning til landskap – menneskestyrte omgivelselementer.

Stier og veier gir ganske forskjellige opplevelser. Tim Ingold (2010) har satt ord på dette. Han omtaler det som en forskjell mellom *wayfaring*, det å følge og la seg styre av terrenget, og transport. Han bruker begrepsparet metaforisk – om livet, men eksemplifiserer tenkinga med forskjellene mellom en sti og en vei. Stier føyer seg inn i terrenget, går rundt hindringer, mens veier skjærer gjennom det, er hans hovedpoeng. Ingold og Vergunst (2008) ser på livet som en vandring hvor man til stadighet må justere kursen, improvisere og vurdere, slik vi gjør når vi går i terrenget, uten at man nødvendigvis vet hvor hen det vil føre oss. Og, sier de, når et mål nås, kommer det alltid en fortsettelse. Livet er en prosess. Jeg vil i dette kapitlet hevde at det også gjelder turlivet – det er en prosess (eller passasje som det også er kalt (Picciotto, 2019)). Som konkrete handlinger er å gå i terrenget stort sett å ta seg fram langs oppgatte spor. Ingold og Vergunst (2008) karakteriserer det som kumulative spor, skapt av dyr og menneskers bevegelser over lang tid. Veier blir ikke til på samme måte, de er planlagt og tegnet ut på kart og anlagt mest mulig rett fram. De føyer ikke terrenget, men går oppå eller skjærer seg gjennom det.

Hovedpoenget i denne diskusjonen er altså at mens stiene er spor etter levde liv, er veiene og annen tilrettelegging stort sett noe som er planlagt og iverksatt med intensjoner. Dette var omtrent hva jeg visste fra stiteorien, da jeg gjorde de turene som skal beskrives nedenfor. Det må også presiseres at de to utvalgte turene ble gjort i en tomåneders periode da jeg gjennomførte mer enn 20 turer i fjella rundt Tromsø og i Nord-Troms. Et betimelig spørsmål er derfor, hvorfor jeg holder på med dette. Jeg skal forsøke å svare på det gjennom diskusjonen som følger.

Ut på tur i Nord-Troms

I det følgende skal jeg omtale to turer jeg har gjort i Nord-Troms i 2021 og 2023. Den første gikk opp til et fjellparti over Sørkjosen i Nordreisa kommune, forbi et område som heter Truisku. Den andre gikk til Båisvatnet i Lyngen kommune. Den første turen varte under to timer, mens den andre var en kort dagstur.

Empirien i kapitlet er en form for autoetnografi, men tenderer også mot selvbiografi (se Cooper & Lilyea, 2022). Den forteller hva jeg gjorde, observerte, opplevde og tenkte, på turene. Å vandre – *walking* – er i dag en omskrevet metode, men da først og fremst i konvensjonell etnografisk forskning. Her er det min egen vandring som i ettertid blir omtalt, uten bruk av klassiske feltnotater eller andre hjelpemidler. Jeg benytter etnografisk presens i beskrivelsene (se Hastrup, 1990). Den anvendte metoden kan defineres slik: «[...] Autoetnografi er en metode som bruker selvbiografisk og minnebasert arbeid til å skape historier rundt egne erfaringer» (Butler-Kisber (2010, s. 65, sitert av Cooper & Lilyea, 2022, s. 197, min oversettelse). Det er selvsagt både feilkilder og fallgruver ved denne måten å forske på. Analysene gjelder noe som er viktig for meg, som jeg kanskje ikke har den idealiserte akademiske distansen til. Dessuten er det en fare for at jeg faller i en klassisk akademisk felle, ved å omtale fenomenet sett gjennom mine akademiske briller, det Bourdieu kalte et «scholastic point of view» (Bourdieu, 1990). Det faller imidlertid utenfor denne ramma å gå nærmere inn på de metodologiske sidene ved slikt arbeid.

Truisku og Flyvardefjellet i Nordreisa

Jeg hadde noen timer som ikke var belagt. Det var tid for en tur. Sammen med tre kolleger var jeg på feltarbeid i et forskningsprosjekt om allemannsretten. Ut på tur var dermed nærmest som et feltarbeid å regne. Jeg hadde bestemt meg for å skrive om tilrettelegging, og hadde lagt merke til at det er en del stier og turløyper der vi bodde, i nærheten av Storslett og ikke langt fra Sørkjosen. Noen av stiene går opp mot fjella bak. Jeg kjører til Sørkjosen og parkerer ved Kronebutikken, vil gå til fjells derfra. Noen hadde antydnet at det var mulig. Mer visste jeg i grunnen ikke. Jeg begynner å gå og følger stiene som går i retning fjellet. Det er tydelige stier og de er godt merket til steder med navn som ikke sier meg noe. Jeg tar meg ikke tid til å studere kartet som står på en plakat ved starten. Jeg går etter prinsippet om at så lenge det går på opp, har jeg ikke nådd toppen. Ganske nyss etter starten står det et skilt med pil mot Risen og Gygra, det var åpenbart navna på to store steiner. Her må det ha gått et ras, tenker jeg. Navna var jeg kjent med fra min oppvekst i Hardanger – jeg har vært både på Rishaug og Gygrastolen. Her har man altså valgt navn fra norsk mytologi midt i Sápmi. Det er satt ut benker og pyntet i terrenget rundt steinene, tegn på at her hadde noen har brydd seg.

Jeg går videre på stien som fører oppover, det er en ganske klassisk norsk sti, godt opptråkket, tydelig og god å gå på. Etter ei kort stund forandrer stien seg. Noe overraskende går den over i en vei. Veien er åpenbart anlagt ganske nylig. Den er om lag en meter brei og gruset. Jeg blir litt forundret. Hvorfor i all verden hadde man gjort dette? Var ikke stien god nok? Synet av veien maner fram noen tanker jeg nylig hadde gjort meg i Tromsø (i Doktordalen), hvor en sti er gjort om til en smal vei – den «lukter» universell utforming. Men hvorfor her? Hadde ikke stien som var der før vært god nok? Jeg ville foretrukket en sti, stiene gir kontakt med terrenget på en helt annen måte enn en gruslagt vei.

Veien er ganske bratt. Det er satt ut benker et par steder, og noe jeg kategoriserer som brinker, de rakk 70–80 centimeter over bakken. Jeg lurur på hvorfor, hva de er godt for. Det stikker også opp fargede plastrør på tvers av veien. De skal åpenbart lede vekk vann. Hvorfor er de ikke gravd mer ned, lurur jeg på. Rød plast i naturen er aldri pent. Men ellers er det lite å klage over, veien er god å gå på. Etter ei stund ser jeg noe som kan være en gapahuk, som etter hvert viser seg å være ei hytte. Den er trolig åpen, men jeg går ikke inn. Altså, her er det laget en vei som fører til ei hytte, dagsturhytter kaller man det visst. Jeg går videre. Det er slutt på veien, men det er en tydelig sti, over ei lita myr og en gressbakke der det er satt ut en benk og et bord, for så å fortsette inn i ei ur.

Figur 13.1

Risen og Gygra (Foto: A. Viken)

Gjennom ura renner det en bekk, sikkert ei stri elv om våren, tenker jeg. Stien opp ura er godt tilrettelagt, det er bygd trinn flere steder og over bekken er det lagt ut en stige – ei slags bru – med et gelender. Det hele er gjort slik at man både får føling med ura og bekken. Dette er bra tenker jeg, tilrettelegginga gjør utvilsomt oppstigninga mye lettere, samtidig som man får føling med elementene, både stein og rennende vann. Alt er gjort med nennsomhet, sammenliknet det med den massive steintrappa (ei sherpatrapp) i Tromsø som jeg av og til går. Tenk at det går an å anlegge en så fin sti gjennom ei ur med ei elv! Jeg sender varme tanker til dem som hadde laget stien. Men så, i neste passasje med en skrå stige på 3–4 meter, en halvmeter over ura, er rekkverket i ferd med å falle ned. Her er det behov for vedlikehold, mon tro hvem som er ansvarlig for det? Det er imidlertid ikke verre enn at jeg kommer meg over og fram. Stien fortsetter gjennom ura og opp berg – lett å gå, men bratt. Jeg nærmer meg toppen. Ei pil viser vei til Flylysvarden. Fjellpartiet jeg er kommet opp på ligger rett over flyplassen i Sørkjosen. Andre veien ser jeg to mindre varder. Jeg får gå dit tenker jeg, det er i på tide å snu om jeg skal rekke møtet klokka to. Ei kort stund nyter jeg utsikten og tar de obligatoriske bildene. Jeg lurer på hvorfor vi liker utsikt. Er det bygda, det større landskapet, eller det pulserende livet som så vidt kan skimtes? Og er fotograferinga bare et turrituale? Bra tur, tenker jeg og – og interessant. Dette er et glimrende eksempel både på god tilrettelegging og problemer knyttet til det.

Turen ned går langs samme vei. Ned gjennom ura, balansering på den nedlagte stigen med sitt defekte rekkverk, og ned igjen på veien. Et stykke nedenfor hytta kommer jeg i snakk med ei dame på vei opp. Jeg tilkjennegir min undring over veien, og hun begynner å fortelle. Det viser seg at tilrettelegginga jeg har nytt godt av, inkludert veien, er gjort av en eldre herre som døde noen måneder tidligere. Han hadde på sine eldre dager begynt med dette prosjektet, mer eller mindre på egen hånd, gravd, spadd, snekret og murt, mye aleine, men også med hjelp fra andre. Han hadde nok aldri søkt noen om lov, han hadde bare gjort det. Mens vi står og snakker, når kvinnens ektefelle fram til oss. Han er litt dårlig til beins og går med to stokker, og som han antyder, gjør denne tilrettelagte veien det mulig for ham å ta seg fram. Vi snakker litt om vær og vind, før vi fortsetter våre turer. Jeg skal ned og rekke møtet. Jeg løper, på en måte jeg ikke kunne gjort uten veien, det går fort unna. Men tankene sirkulerer. Det er for eksempel åpenbart at dette er tilrettelegging uten institusjonell forankring, og ved den eldre herrens død svant også vedlikeholdet hen. Her må noen ta et grep, tenker jeg. Det skal vise seg at det hadde også andre tenkt.

Bearbeidet sti eller vei?

Figur 13.2

Den gamle stien ble i 2023 erstattet med ei steintrapp (Foto: A. Viken)

To år seinere går jeg samme tur sammen med en kollega, opp til midt i ura. Etter at vi har passert til hytta går stien etter hvert over på ei steintrapp. Etter å fulgt den et par hundre meter, blir vi stoppet av en arbeidsgjeng som bygger ny trapp. De har fjernet den gamle, hjemmelagde stien og er i ferd med å bygge ei meterbrei steintrapp. Nederst har de laget ei sirlig renne på sida, for å lede vannet. Det er åpenbart at her utføres fagarbeid. Men om vannrenna er brei og dyp nok til å ta unna smeltevannet om våren, lurer jeg på. Vi skjønner at steinarbeiderne helst ser at vi snur – de er trolig redde for ras eller at vi skulle forulempes – den gamle stien er jo fjernet. Det er også nærkontakten med naturen. Over elva ligger det nå en 20–30 centimeter tykk og to meter lang steinbru.

På veien ned diskuterer kollegaen min og jeg problemstillinger som denne tilrettelegginga bringer opp; den gamle stien som ga nærkontakt med naturen, i kontrast til sherpatrappa som skaper avstand til elementene. Trenger vi slike trapper overalt, diskuterer vi på veien ned. Og videre, det gamle var en lokalbasert bearbeidet sti mot den ny; en konseptuelt utformet sti – det finnes i dag slike trapper over hele Norge. De er nesten helt like. Hva med forholdet mellom bruk og vern, er det den gamle stien eller den nye steintrappa som er det beste vernet. Det avhenger trolig av øynene som ser. Den «gamle» stien gjennom ura hadde åpenbart vært lett å fjerne – den var på en måte natur. Steintrapp er ikke det, den er et massivt inngrep. Dessuten, sherpatrappene er unektelig en «fremmed art» i Norge selv om det også finnes steintrapper fra gammelt av, for eksempel Stolsekleiven i Bergen og Munketreppene i Hardanger (anlagt av munkar fra 1210 og utover). Men, og det er viktig, både jeg og kollegaen er trolig preget av en diskurs som ser på fysiske inngrep i naturen med skepsis, og vi er fascinert av en mer organisk tilnærming hvor dynamikken mellom terrenget, utstyret, pågående diskurser og turgåeren ses på som relasjoner i en økologi. Dessuten: Trappa opp fra Truisku vil sikkert mangedoble bruken av området og være et positivt bidrag til folkehelsa på stedet.

Blåisvatnet

Jeg hadde hørt om Blåisvatnet i Lyngen (Lenangen), et spektakulært turmål halvannen time fra Tromsø, men jeg hadde ikke tatt turen før nå. Været er tålelig bra, og jeg setter meg i bilen og kjører av gårde – aleine. Framme ved startstedet blir jeg i tvil. Jeg kjører forbi – gidder jeg virkelig dette? Det var en nokså voldsom markering av stedet, eller i alle fall av parkeringsplassen og betalingssystemet. Skulle jeg virkelig måtte betale for å parkere her ute i «ødemarka»? Men, jeg var jo egentlig på jobb, hadde tenkt å skrive noe om det, sannsynligvis. Så, la gå.

Jeg returnerer og svinger inn på parkeringsplassen. Den er utstyrt med master og kamera for avlesing av bilskilt, en rekke plakater med ymse informasjon, særlig om parkering og betaling, men også om området. Det er sikkert plass til minst 50 biler. Denne septemberdagen er det cirka 15 biler. I tillegg er det toaletter og en lavvo med benker, antakelig ment for besøkende slik at man kan sitte tørt når det regner. Her er det virkelig tilrettelagt – nesten i det meste laget, tenker jeg. Det henvører tankene mine til typiske turiststeder – det er bare barene og neonlyset som mangler. På refleks er jeg skeptisk. Etter litt lesing konstaterer jeg at her er det bare å gå i vei, uten å betale, bilnummeret er registrert og man skal kunne betale ved avreise. Jeg tar bilder av start-tilrettelegginga og legger av gårde.

Figur 13.3

Kongelig start, men utydelig sti (Foto: A. Viken)

Begynnelsen av stien er godt merket og forteller at det var 4,2 kilometer å gå. Overkommelig. Først følger traséen en grusvei, men går etter kort tid over i en sti. Stien går gjennom et terreng av knauser med myr og gressbakker innimellom. Et stykke var stien fylt med spon (trebiter) for å gjøre det lettere å gå eller for å beskytte underlaget. Over et myrområde er det klopper. Etter hvert går stien over i et område som minner om et elveleie, kanskje minst 100 meter bredt. I ettertid har jeg skjönt at det er slik terrenget ser ut etter en relativt nylig brenedsmelting – det er nok det som hadde skjedd. Jeg lurte på hva man kaller et slikt terreng. På sida er dagens elveleie. Stien, om man kan kalle det det, går på et underlag av steiner, mest runde steiner, fem til 15 centimeter i diameter, ganske vonde å gå på. Naturkontakt er ikke alltid like behagelig, tenker jeg. Stien er diskret rødmerket. Foran ses en brearm i fjellsida. Omgivelsene er utvilsomt spektakulære. Men det er ikke så lett å nyte utsikten, her må man konsentrere seg om gåinga på det ruglete underlaget. Og dessuten, parkeringsinformasjonen hadde mildt sagt vært forvirrende, så jeg går og grubler på hvordan det var, om jeg hadde gjort noe feil, om det ville ligge ei bot på bilvinduet når jeg kommer tilbake. Jeg betrakter de andre som går der, noen med små barn, noen med hund. Underlaget kunne ikke være noe særlig for små hundeføtter, tenker jeg og kommenterer det. Men det går bra, betyr eieren. Etter hvert nærmer målet seg. Rett før Blåisvatnet er det et lite høydedrag som mest minner om et vulkansk krater. Også der er stien rødmerket, men ingenting er gjort for å gjøre passeringa enkel. Som turvant har jeg ikke noen problemer, men det er åpenbart at her har folk valgt forskjellige passasjer, ikke fulgt rødmerkene. Blåisvatnet kommer til syne i det man tar seg gjennom dette partiet. Det ligger der, blått og blankt med omgivelser som speiler seg i vannet. Dette er spesielt, tenker jeg, har knapt sett noe liknende. Vakkert, med storslagne omgivelser av fjell, bre og elver. Folk står rundt vannet, tar masse bilder, og noen bader. Andre sitter og spiser nista si. Jeg tenker at det ville være dumt å snu med en gang. Hvordan får man en slik opplevelse til å feste seg? Må man være der en stund for at så skal skje? Men jeg har jo tatt bilder.

Figur 13.4*Blåisvatnet (Foto: A. Viken)*

Etter å ha vært der en halvtime, er det tid for returen. Gjennom samme kraterura, og ned på det steinete slettelandskapet. Men hvor er rødmerkene? Det er noenlunde klart hvor målet er, men stien er ikke like lett å se, rødmerkninga er mer spredt på tilbaketuren. Kanskje. Jeg føler at jeg går i sikksakk, at jeg stadig når jeg får øye på et rødt merke, må korrigere kursen. En liten flokk reinsdyr passerer, omringet av fotograferende turister. Det synes ikke å forstyrre dyra. Da jeg har gått vel halvveis, velger jeg å gå langs høyre kant av slettelandskapet, det er litt bedre å gå der, ikke så mange knudrete steiner, litt mer gras- og

jordflekker. Sannsynligvis skal jeg ikke gå der, av hensyn til slitasje og erosjon – det er et stykke fra merkene. Jeg reflekterer over min egen trassighet, min private protest mot at noen skal styre gåinga mi. Allemannsretten sier jo at det er fritt fram i slik natur, tenker jeg. Tilbaketuren går litt fortere. Greit det, for det har begynt å skye til – regn i sikte.

Tilbake på parkeringsplassen, med klesskiftet unnagjort, er det tid for betaling. Jeg går til automaten og leser inn bilnummeret mitt, vil betale med kredittkort. Det er ett av tre alternativer, står det på en av plakatene. Systemet tenkte seg om og melder at det ikke har funnet bilnummeret mitt. «Jaja, da slipper du vel å betale», sa mannen ved siden av. Vel, det er lite jeg kan gjøre med det, de melder seg vel dersom jeg er registrert. Regninga kommer fire dager senere, med et fakturagebyr på 39 kroner og femti øre. Selvsagt tenker jeg, lurt med automater som (tilsynelatende) ikke virker. Fakturaen kommer fra et selskap som het Parkly, et selskap som tydeligvis samarbeider med EasyPark. Nok et eksempel på at selskaper i sentrale strøk – det er ikke mulig å finne ut på nettet hvor selskapet har sitt sete – tjener penger på periferien. Det kommersielle friluftslivet bidrar til nykolonialisme, tenker jeg og betaler.

Stien til Blåisvatnet illustrerer spenninga mellom stier, veier og terreng. Som nevnt er startområdet tilrettelagt med vei, trespon og klopper, mens resten er rødmerket, uten en tydelig sti. Ideen er tilsynelatende at det gjennom traking skal skapes en ny sti i steinlandskapet. Trolig vil dette skje. Tilretteleggerne prøver åpenbart å styre trafikken over steinsletta for å spare jorda på sidene. Men det føles mange ganger unaturlig, kroppen min protesterte og søkte mot kanten der det var et smalt jordbelte. Nærmere Blåisvatnet har man tilsynelatende forlatt veiambisjonene fra startpartiet. Her er det bare noen utydelige spor og de røde merkene. Ingold og Vergunst (2010) kaller det for fotavtrykk. Man ser at noen har gått der, men uten bestandige merker (stamps) vil spora forsvinne med vær og vind. Stienes kollektive karakter mangler, på godt og vondt. Alternativet vil her være å bearbeide stien gjennom krateret. Dersom trafikken fortsetter å øke, vil nok dette bli gjort. Hvorfor det ikke er gjort, kan være hensynet til naturen, altså at man ikke vil sette for store spor. Estetisk er det man ikke har gjort her, langt å foretrekke framfor all stæsjet i starten. Men å flytte på noen steiner, grave ut eller mure noen få trappetrinn, ville gjort underverker. Slik det er nå står de to endene av stien i stor kontrast til hverandre. Ingen av stedene var det optimalt slik jeg opplevde det.

Blåisvatnet er en mye besøkt attraksjon; jeg antar at det var mellom 50 og 100 som tok turen denne lørdagen midt i september. Her har det sikkert vært behov for tilrettelegging, særlig for parkeringsplass, toaletter, søppelhåndtering og merking. Alt dette er på plass, med glorete plakater og «reklame» for Easypark. Estetikken har åpenbart vært underordnet pengehensyn og markedstenking. Fortellinga om betalingssystemet har i ettertid overdøvet fortellinga om turen. Men for all del, Blåisvatnet er en strålende attraksjon, og turen dit grei nok, men altså; tillrettelegginga var både dominerende og forvirrende.

Vandring skaper steder

Det grunnleggende elementet i turlivet er vandring, altså det å gå i skogen, til fjells eller langs fjæra. Det å gå – *walking* på engelsk – har vært underkastet analyser og debatter i flere hundre år, og har vært tema for mange tenkere. Diskursene har vært sentrert rundt vandring som mer eller mindre målbevisste bevegelser, som en balansegang mellom ulike spenninger, og mer nylig som elementer i en økologi av mennesker, materialitet og bevegelser. En av dem som har satt spor i denne debatten er Michel de Certeau (1984), særlig fordi så mange har knyttet an til hans betraktninger, først og fremst om byvandring. De Certeau var opptatt av hvordan vandring skapte byer. Uten vandring ingen byer. Han er kjent for å ha sagt følgende: «Vandring er for byen, det samme som talehandlinger (*speech act*) er for språket» (de Certeau, 1984, s. 97). Sett fra oven – de Certeau betraktet New York fra *The Twin Towers* (som raste sammen under 9–11-hendelsen i 2001) – kan byen likevel fortone seg som et velordnet system, slik språket er. Men i begge tilfeller er det stor avstand mellom de formelle konstruksjonene og hverdagspraksisen. De Certeau ser på vandringa som et tilsvar til, eller en slags motstand mot, arkitektenes og byplanleggerens modeller for byrom. Byer er levde steder, med opportunistisk og spontan utnyttelse av rommene som andre har skapt, sier de Certeau (1984, s. 38). Et eksempel; På Blindern – Universitetet i Oslos hovedcampus – laget man på 1960-tallet brolagte veier mellom bygningene med kvadratiske plener imellom. Man skulle altså gå i en firkant, for eksempel fra det samfunnsvitenskapelige fakultetet (Eilert Sundts hus) til hovedkaféen (Fredrikke). Det

tok ikke lang tid før det utviklet seg stier over plenene, langt kortere enn de etablerte gangveiene. I dag har man resignert og steinsatt skråveien.

Hverdagslige praksiser og aktiviteter skaper en myriade av fotefar som gir liv til gater og byrom, konstaterer de Certeau (1984). Parallellen mellom by og språk kan anvendes på andre områder, for eksempel i analyser av friluftsliv. Dette er gjort, for eksempel viser Vergunst (2017), hvordan skotske steder og landskaper nylig er blitt preget av en begynnende turliv. For et par generasjoner siden var det mange skotter som misbilliget at de ikke hadde adgang til landområdene der de bodde. De var andres eiendommer mer eller mindre avstengte for folk flest. Altså var det misnøye med lovene som favoriserte noen og ekskluderte andre. Misnøyen førte til endringer av lovverket i 2007, med innføring av en variant av allemannsretten. Dette skulle skape, og har tilsynelatende skapt, nye vandrerspraksiser og endret folks oppfatninger av landskapet (Vergunst, 2017). Vender vi blikket mot Norge, har friheten til å vandre omkring i landskapet vært konstituerende både for vår nasjonale identitet og for landskapsutformingen (Witoszek, 1998).

Også i utmarka finnes det mange steder et relativt velordnet system av stier. For eksempel gjelder det i Nordmarka, Byfjellene rundt Bergen, og i Tromsømarka (på Tromsø-øya). Over hele landet finnes det stier avmerket på kart, gjerne også tilgjengelige på mobilen. Men slike kart sier lite om bevegelsene til den enkelte friluftslivsutøver. Mange vandrer rundt i skogen eller på fjellet bare for å nyte eller bruke naturen til nettopp vandring – fotturer kaller vi det. Vandrerne gjør stadig valg med hensyn til retning og løype, i forhold til vær og lys, og i forhold til egen form og bekledning. Noen ganger har man lyst å gjøre en snarvei over ei myr, men ser at stien går rundt, formodentlig for å hindre at myra blir gjørmete og ødelegges. Andre ganger er målet en fjelltopp, men dersom været blir dårlig, snur vi. Atter andre ganger lurer vi på om kneika foran er for bratt til at det er forsvarlig å traversere den på ski. Det er altså en rekke dilemmaer knyttet til det å utøve friluftsliv. Derfor sier friluftsløva sier at vi skal utvise aktsomhet. Det kan for eksempel bety at vi velger å gå i en bue rundt en flokk reinsdyr eller et fuglereir. Altså, vi vil stadig oppleve spenninger og dilemmaer på tur i utmarka.

To perspektiver på turliv

De Certeaus (1984) analyser av spenninger knyttet til byvandring har også blitt anvendt i analyser av friluftslivet (*outdoor recreation*). En av dem som har gjort det er Bryan Picciotto (2019). Han gjør en retorisk analyse der spennin- gene i friluftslivet vies spesiell oppmerksomhet. Spenninger påvirker hvordan turgåere finner mening i møter mellom kropp, bevegelser og omgivelser. Som Picciotto (2019, s. 31) uttrykker det, er det et dialektisk forhold mellom mange elementer i friluftslivet, for eksempel mellom natur og kultur, mellom sted og ikkested, mellom utsikt og innsikt, mellom autentisitet og degradert natur og kultur, mellom risiko og sikkerhet, mellom bruk og vern og mellom kart og terreng, mellom frihet og forvaltning. På tur håndterer vi slike spenninger hele tida. Noen av spenningene er motsetninger, andre er mindre nyanser eller lar seg kombinere. Mens bevegelsesmønsteret i byene skjer innenfor bestemte rammer gitt av bytopografien, mangler utmarka ofte slike rammer. Og dilemmaene er mange: Folk i Norge vil gjerne ha hytte på landet, men ser problemene med alle hytteområdene. Folk vil gjerne ut og reise, men er skeptiske til den omseggripende turismen. Traséer vi har pleid å følge blir mer og mer nedslitte, men vi fortsetter å gå der. Vi verner om allemannsretten, men innser at den har sine problematiske sider. Forvaltningsmyndighetene er selvsagt oppmerksomme på mange av disse dilemmaene og tar sine forholds- regler gjennom å merke stier og veier, skilting og informasjon av ymse slag. Noen synes det kan bli for mye dirigering og utvikler en form for trassighet overfor systemet. Picciotto (2019) antyder at en slik dialektisk oppfatning av feltet kanskje ikke alltid er formålstjenlig, at å betrakte friluftslivet primært som håndtering av spenninger kan være et feilspor.

Den dialektiske tilnærminga til friluftslivet overser affektive og økolo- giske kvaliteter ved kroppslige bevegelser, hevder Picciotto (2019), som mener at feltet like mye er preget av relasjonelle prosesser, der friluftslivet finner sted som del av et dynamisk økologisk system, med bevegelser preget av vær og vind, terreng og utstyr, men også av identiteter, diskurser og et mangfold av dyr og mennesker. Disse elementene er til sammen bestemmende for hvordan vi beveger oss i terrenget. Picciotto finner rom for en slik tilnærming innen det som benevnes som neomaterialistisk filosofi, altså en tenking hvor materialitet har handlingskraft. Han sier at det viktigste ikke er hva bevegelsene er, men hva de kan gjøre, og understreker at opplevelser er noe som skjer i nåtid, men

som også skal ha betydning for framtida. Vi går på tur for opplevelsene der og da, men like mye for å gjøre livet bedre i etterkant – for helse, trivsel og gode historier. Han benytter begrepene passasjer, som henspiller på en kontinuerlig strøm av opplevelser; begivenheter, som representerer spesielle hendelser; og intervaller, som det som skjer mellom begivenhetene. Jeg synes dette kan være en fruktbar måte å forstå turlivet på.

Friluftlivets økologi – passasjer, begivenheter og det imellom

Det jeg har beskrevet over er turer, terreng, stier og opplevelser. Turlivet handler mye om det, eller om man vil, om bevegelser som skaper opplevelser i et landskap. Som jeg innledningsvis konstaterte, er livet sentrert rundt bevegelser. Det er en konstant flom av øyeblikk, noen husker vi, andre ikke, noen preger oss, andre ikke. Dette er ikke en lineær prosess, men en vei med humper og dumper, i buer, med sidesprang og omveier. Picciotto (2019) kaller altså dette for friluftslivets passasjer. «Passasjer» er et ord for overganger som skaper endringer over tid, men uten klart definerte start- og stoppunkter. Når begynte egentlig turene jeg gikk på ettersommeren 2023? På ett tidspunkt bestemte jeg meg for å gå på alle fjella i synsrand fra Tromsø opp til 800 meters høyde. Begynte turene da, eller var det først da jeg bestemte meg for neste tur, eller var det da jeg fra en topp så ut over landskapet og tenkte at fjellet i horisonten måtte bli neste mål? Eller var det da jeg gikk ut av bilen og trakk i vei? De enkelte turene inngår i rekker av turer som utgjør en vesentlig del av livet mitt. Og når begynte egentlig skrivinga av denne boka? Og når startet egentlig forskningsprosjektet som den etter hvert har inngått i? Da vi snakket om det for ti år siden, da vi skrev den første forskningsrådssøknaden, eller da vi fikk tilslaget? Eller startet alt dette i barndommen da jeg ble dratt ut på tur? Slik er det med mye av det vi foretar oss, det inngår i større sammenhenger og er påvirket av en rekke forhold. Turlivet mitt er påvirket av en økologi der elementene er langt flere enn fjelltoppene, stiene og terrenget, og rommer forhold som tidligere turer, den fysiske forma, ulike diskurser, utstyrsutviklinga og mye mer. Picciotto (2019, s. 89) sier det noenlunde slik:

Passasjene er dynamiske sammenstillinger av bevegelser som rommer ikke-lineære, vedvarende og mer eller mindre intense opplevelser i en stadig flom av forflytninger, forandringer og overganger. Som regel har neste tur startet i løpet av den forrige.

En fjelltur rommer alltid noe vi husker mer enn resten, de fleste turer rommer opplevelser som utmerker seg, som synet av Blåisvatnet. Det kan være å nå toppen, ta på varden, nyte utsikta, eller å komme til ei myr med store modne multer, komme tett på ei rype, sitte fast i ei myr, eller gå seg vill i en granskog. De fleste fjellturer rommer én eller annen begivenhet. På en av turene mine i 2023 var begivenheten et møte med en hyggelig dame på vei ned, jeg på vei opp. På sin tur opp hadde hun gått forbi meg i en voldsom fart. Jeg kommenterte det da hun kom imot. Så hadde vi en hyggelig prat om våre turliv. Opplevelsene er også, som Picciotto (2019) påpeker, forbundet med en eller annen form for spenning. Rekker jeg å plukke rent på myra før andre kommer, hvordan skal jeg få meg løs fra myra uten å miste skoen, hvor lenge vil rypa stå der? Å se noe man ikke har sett før, er som regel en begivenhet, det kan også naturens stillhet eller et voldsomt regnvær være. Å observere spenningene mellom uberørt natur og tilrettelegging, mellom sti og vei, mellom vern og bruk, kan også være deler av turenes begivenheter.

Begivenheter kan skapes. Picciotto (2019) beskriver hvordan hans medvandrere, en fotojournalist, laget begivenheter i form av *photo sessions* som ble til minneverdige hendelser underveis. Fra barndommen husker jeg hvordan foreldrene mine skapte begivenheter langs turen til stølen. Turen startet nede på nabogården, gikk forbi Kalvatre (tre er en innhegning) med første stopp på Vabakka (sted man kunne vade over elva) hvor det var en stor stein å sitte på. Deretter var bjørka i Nilstrelia (Lia til Nils Tre), formet som en buegang vi kunne gå under, et merkepunkt før neste stopp, en sjokolade- eller dropsstopp på Fossen (ved en foss), halvveis til støls. For å få med oss barna skapte altså mine foreldre små begivenheter underveis, som motiverte. Mine turer nå til dags er helt annerledes, med full gange uten stopp opp, en kort rest på toppen før returen ned. På mange måter er de ganske begivenhetsløse.

Intervaller, sier Picciotto (2019, s. 85), er «liminale opplevelser mellom begivenheter». De fleste fjellturene mine er preget av dette turelementet. Både turene opp og nedstigningene er som regel transportetapper. Selv når man går sammen med andre, vil det være partier der man bare går, altså hvor transport er hovedpoenget. Men det betyr ikke at disse turelementene er uten

opplevelser. For eksempel var det å gå i det steinete landskapet på min tur til Blåisvatnet relativt minneverdig – det var vondt å gå der. Og som sådan gjorde det ekstra godt å komme fram og nyte dagens attraksjon. De dårlige opplevelsene gjør de gode desto bedre, antyder Picciotto (2019). Selv går jeg ofte utenom stien på nedstigninga, i alle fall dersom det er lyng eller gress der. Det er ofte behageligere å gå der, kanskje til og med løpe. Returen ned fra fjelltopper i Troms, som ofte går gjennom massive urer, er det motsatte. Man må sikte fra stein til stein. Intervallene er altså ikke uten betydning for opplevelsen; å ta seg ned en lyngbakke kan være ganske kjekt, mens ei ur heller strevsomt. Minnet fra toppen av Rundfjellet i Tromsø er en steinørken, sikkert flere kilometer i diameter, og en opplevelse av at det var umulig å finne igjen stien ned. Turen ned ble mer anstrengende enn oppstigninga. Det kjentes på kroppen lenge etterpå. Picciotto (2019) sier at dette er en del av turopplevelsen, hva en kjenner i legger og lår i ettertid.

For å summere opp: Noen ganger er det åpenbare begivenheter som er opplevelsen. Toppen av Galdhøpiggen, kanten av Preikestolen eller å gå ut på Trolltunga er opplevelser for livet, men i ettertid går dette inn i en helhet som dekker mye mer. Dette er passasjer av mange slag som går over i hverandre. En av dem er turlivet, en annen selve livet. Opplevelser som til sammen utgjør minnene fra turlivet, glir over i hverandre. Det er altså ikke bare spenningen knyttet til å nå og oppleve målet for en tur, men samspillet mellom elementer i natur, kropp og sinn, og samtalen med kjente og ukjente, som gjør turene verdt bryet. Turene preges altså av hvem vi er og hva vi har gjort tidligere, for meg av mine identiteter som turgåer, akademiker og noe mer. Livet er en økologi innplassert i en velferdsstat som tillater slike liv, og en natur og et lovverk som inviterer til det.

Konklusjon

I dette kapitlet har jeg spesielt beskrevet to turer langs to stier. Innimellom har jeg dratt på erfaringer fra tidligere turer og livsfaser. Dette viser at det finnes noen sammenhenger. Det jeg gjorde som barn har vært førende for ettertida og hva gjør i dag. Å gå til fjells, å gå på tur har vært en del av livet mitt, og er

det stadig. Jeg har i denne teksten beskrevet turer jeg har gjort relativt nylig. Men jeg har vært en vandrør gjennom hele livet, mer eller mindre. Født og oppvokst i en region med fjell, gikk vi til fjells da jeg vokste opp. Hadde byslektninger som hadde gjort friluftsliv til fritidssyssele. Min egen far og min eldre bror gikk også i fjellet, men først og fremst for å se etter sauene. Uansett var fjellturer en del av oppveksten. Slikt setter spor. De Certeaus parallell mellom vandring og språk er fristende å anvende også på min egen oppvekst, jeg lærte å gå på tur omtrent samtidig med at jeg lærte å snakke. I alle fall var begge deler en del av den tidlige barndommen. Som voksen fortsatte jeg å gå på tur, «til fjells» i hjemtraktene om sommeren, i Nordmarka under studietida i Oslo, og noen ganger rundt i den norske fjellheimen – for å ha vært der eller for å bli kjent med landet. Turlivet er blitt en del av min *identitet*. Vandring og tenking har vært både parallelle og overlappende aktiviteter. Det er mange som har konstatert dette, for eksempel samfunnsvitere som Pierre Bourdieu og Tim Ingold. Og som Ingold og Vergunst (2008, s. 2) sier, «vandring er ikke bare hva kroppen gjør, det er hva kroppen er». De snur det altså og spør oss om ikke også det å føle og tenke er en form for vandring. Det har de nok rett i.

Kapitlet har blitt til i en dialog mellom mine egne erfaringer og et teorifelt. Feltet er i vekst, ikke minst internasjonalt. Det forskes på hva for fenomenet det er, og hva det gjør med mennesker og samfunn som holder på med det. Mitt bidrag er mest knyttet til den pågående og stadig voksende tilrettelegginga. Hva innebærer den, hva har den å si for aktivitetsnivået, og hvordan endrer den folks opplevelser? Trolig avslører presentasjonen er slags dobbeltholdning. Tilrettelegging er ofte bra, men det kan bli for mye av det gode. Hvor blir det av naturkontakten når turene foregår langs opphøyde veier, trapper og installasjoner og anvises av et kart på mobilen? Poenget mitt har vært å stille spørsmål rundt dette; mine antydninger til svar er sjelden sannheten – først og fremst er de tanker til ettertanke.

Referanser

- Bourdieu, P. (1990). The scholastic point of view. *Cultural Anthropology*, 5, 380–391.
- Butler-Kisber, L. (2010). *Qualitative inquiry: Thematic, narrative and arts-informed perspectives*. Sage.
- Christensen, J. (2009). *Menneskers forhold til naturen: Et forsøg på at kortlægge menneskers forhold til naturen som ytrer sig mangfoldigt i det praktiske virke med naturen i et moderne samfund* [Masteroppgave]. Ålborg universitet.
- Cooper, R. & Lilyea, B. V. (2022). I'm interested in autoethnography, but how do I do it? *The Qualitative Report*, 27(1), 197–208.
- de Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life*. University of California Press.
- Hastrup, K. (1990). The ethnographic present: A reinvention. *Cultural Anthropology*, 5, 45–61.
- Ingold, T. (2010). Footprints through the weather-world: Walking, breathing, knowing. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 121–139.
- Ingold, T. & Vergunst, J. L. (2008). Introduction. I T. Ingold & J. L. Vergunst (Red.), *Ways of walking* (s. 1–20).
- Picciotto, B. (2019). A new materialist rhetoric: Theorizing movement from a rhetorical ethnography of hiking [Doktorgradsavhandling, University of Main]. <https://digitalcommons.Library.edu/etd/3052>
- Vergunst, J. L. (2017). Key figure of mobility: The pedestrian. *Social Anthropology*, 25, 13–17. <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12289>
- Ween, G. & Abram, S. (2012). The Norwegian Trekking Association: Trekking as constituting the nation. *Landscape Research*, 37(2), 155–171.
- Witoszek, N. (1998). *Norske naturmytologier: Fra Edda til økofilosofi*. Pax Forlag.